

KKTC'DE KENTLEŞME

Ahmet MOR*
Yrd.Doç.Dr. M. Dursun ÇİTÇİ**

ÖZET

Kıbrıs, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Adanın kuzeyinde Türkiye, doğusunda Suriye, güneydoğusunda İsrail, Filistin ve Lübnan, güneyinde Mısır en yakın komşularıdır (Harita: 1).

Adanın toplam yüzölçümü 9235 km² dir. KKTC yüzölçümü ise 3242 km² dir. Ülkenin nüfusu 1996 nüfus sayımına göre 205587 kişidir.

Adada yerleşme M.Ö 1500 yıllarında başlamış ve adaya çeşitli devletler hâkim olmuştur. Ada Osmanlıların yönetimine 1572 yılında girmiştir. Osmanlıların adaya hâkim olmasıyla şehirler daha da gelişmiştir. Ada, 1878 de İngiliz yönetimine girmiştir. Adanın İngiliz yönetimine girmesiyle başlayan Türk – Rum kavgası günümüze kadar devam etmiştir.

Lefkoşa, Gazimagusa ve Girne KKTC'nin önemli kentleridir. Bu kentler verimli tarım arazileri üzerinde kurulmuş ve tarım arazileri her geçen gün kentleşmeye maruz kalmaktadır. Lefkoşa hariç diğer kentlerin imar planları da yapılmamıştır.

Bu çalışmada plansız kentleşmenin hızlı olduğu KKTC'de önemli çevresel problemler ve kirlilikler tespit edilmiş ve kentleşmenin nedenleri araştırılmış, sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu neden ve sonuçlara uygun olarak çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Kent, Kentleşme

* F.Ü., Sosyal Bil. Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, MCS, ahmetmor@mynet.com

** F.Ü.,Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, mdcitci@firat.edu.tr

SUMMARY :

Cyprus is the biggest island of mediterranean. Turkey is the north of Cyprus, in the east is Syria, in the southeast is are is Israil, Palestine and Lebanan, İn the south is Egypt that are the nearest neighbours (Map: 1)

The whole area of the island is 9235 km. The area of Cyprus 3242 km. According to 1996 election the population of the country is 205587.

The accomodation in the island 1500 BC and different kinds of states rulo the island. With the ottoman Empire ruling the island, the cities develop rather more. England dominates the islandin 1878. The attack which stars with island domineted by English administration between Turks and Greeks has been going on up to now.

Lefkoşa, Gazimagusa, and Girne are important cities of Cyprus. There cities are set up on fertile agriculture areas and agriculture areas are exposed to urbanize day by day. Regulations concerning construction of the other cities except Lefkoşa hasn't also been done

In this work the urbanization without order which goes an ropidly in cyprus where important environmental problems and pollution are determined and the reasans of urbanization is searched, the results they are evaluared.

According to this reason and results which are appropriate, the solution offers are presented.

Key Words: *History, Urban, Urbanization*

KKTC'DE KENTLEŞME

Urbanization in Cyprus

1-GİRİŞ: Doğu Akdeniz'de bulunan Kıbrıs, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Adanın kuzeyinde ve güneyinde Girne – Karpaz dağları ve bunlar arasında da İç ova bulunmaktadır. Adada, Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve az yağışlıdır. Yağışın tamamına yakını kış mevsiminde düşmektedir.

Kent merkezlerinin şekillenmesini sağlayan temel etkenler; gelenekler, görenekler, tarihi ve ekonomik faaliyetlerin yanında esas etkiyi relief, jeolojik yapı, bitki örtüsü gibi doğal çevre şartları yapmıştır. Meskenlerin hizmet türü ve bireylerin ekonomik düzeyleri oranında günümüz yapı - araç ve gereçlerine uyum göstermekle birlikte konutların şekillenmesini sağlayan temel unsur coğrafik olaylardır.

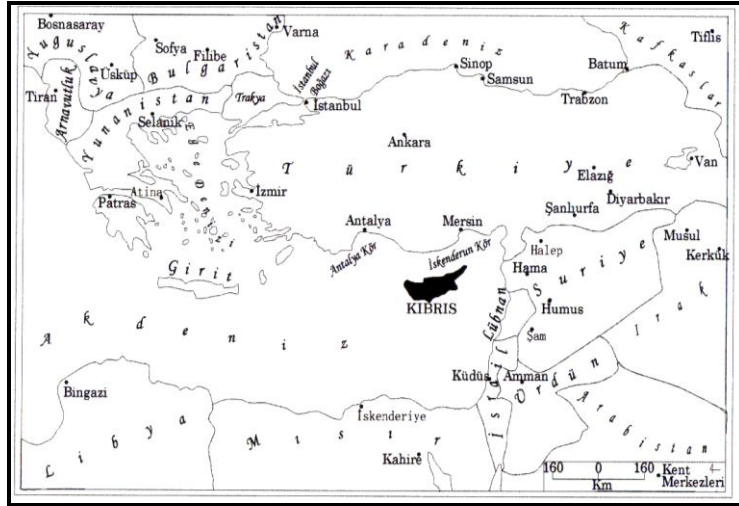
Öte yandan konutların şekillenmesini sağlayan temel etkenlerden biri de tarihtir. Tarihi süreç içinde çeşitli devletler adaya hâkim olmuş, konutlar bu devletlerin kültürleri ile farklılaştığı gibi kültür birikiminden etkilenerek bir sentez sonucu oluşmuş konutlara da rastlamak mümkündür.

Kıbrıs'ta yerleşmenin ne zamandan beri olduğu ve bu yerleşmelerin şehir durumuna geldiğini kestirmek oldukça zordur. Ancak şimdiye kadar bulunan ilk insan kalıntıları adada ilk yerleşmelerin Yeni Taş devrine ait olduğu bilinmektedir (FEHMİ, H., 1992, 15).

Adanın coğrafi konumu, Anadolu'ya egemen olan devletlerin Kıbrıs'ı elinde bulundurmak gibi sebeplerden dolayı Kıbrıs, Etilerden günümüze kadar en az 15 kez el değiştirmiştir (ALAGÖZ, 1971,19).

Kentler, başlangıçta güvenlikleri nedeniyle kale-sur şehirleri olarak kurulmuş, topun icadı ile kale ve surların dışındada gelişme göstererek günümüze kadar ulaşmışlardır.

Kıbrıs'ın tarihi, kentlerin başlıca özellikleri, konut tipleri, konut üretimi, sonuç ve öneriler bölümleri bulunmaktadır. Araştırma amacımız kentlerini KKTC'de genel özelliklerini ortaya koyarak, kentleşme ile doğal çevre arasındaki ilişkinin dengeli olup olmadıklarının araştırılması, planlama sakıncalarını belirterek, çözüm yollarının önerilmesidir.

Harita 1. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

2-KENTLERİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ : K.K.T.C İdari bölünüşü açısından beş ilçe ve bu ilçelere bağlı kasaba ve köylerden oluşmaktadır. 2000 yılından sonra yapılan düzenlemeye göre başlıca ilçeler şunlardır; Leşkoşa, Gazimagusa, Girne, Güzelyurt ve Yeni İskele ilçeleridir. 2000 yılından önce Güzelyurt, Lefkoşa'ya bağlı, Yeni İskele ise Gazimagusa'ya bağlı birer kasaba merkezi durumundadır. KKTC ile ilgili tüm veri ve istatistikler üç ilçeye (Lefkoşa, Gazimagusa, Girne) ait olduğu için yerleşme bölümündeki değerlendirmelerimizi üç ilçeye göre yaptık.

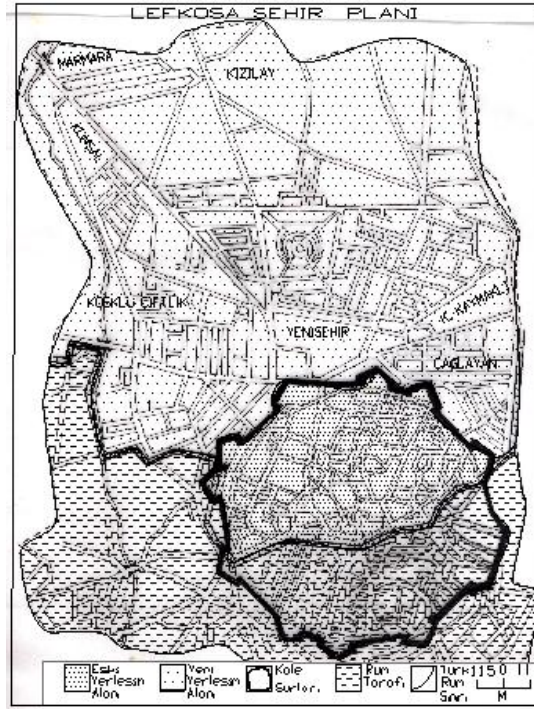
Lefkoşa'nın tam olarak ne zaman kurulduğu belli olmamakla birlikte M.S.7 yy.'a ait Asur kaynaklarında Ledra olarak söz edilen kentin, bugünkü Lefkoşa'nın çekirdeğini oluşturduğu söylenmektedir. M.Ö. 3000 yıllarında Mısır egemenliğine girdikten sonra Ptolemy 1. Soter'in oğlu Lefkoş bu kenti yeni baştan inşa ettirmiş ve bu yerleşmeye adını vermiştir. (AKBULUT, İ., 1998, S.45)

Tarihi Lefkoşa'nın etrafında Türklere karşı savunma amaçlı 1567'de Venedikliler tarafından yaptırılan kalın ve yüksek surlar vardır. On bir burcun yer aldığı bu surlar tarihi Lefkoşa'yı çevrelemektedir (AKBULUT., İ., 1998, 7).

Yapılardaki farklılık nedeniyle Lefkoşa'yı eski ve yeni olarak iki bölüme ayırmak mümkündür (Harita::2).

Yeni bölüm tarihi Lefkoşa'nın çevresinde, yani surların dışında gelişen bölümdür. Eski bölüme göre daha geniş alan kaplayan bu bölümde kentleşme nedeniyle yerleşme dikine ve enine daha çok gelişmiştir. Bu bölümde eskiye nazaran yollar ve kavşaklar daha geniş tutulmuş ve parklar daha geniş yer tutmaktadır.

Eski olarak göstereceğimiz surların içinde kalan bölümde ise yollar dar ve çıkmaz sokaklar bulunmaktadır. Eski yapıların yoğunlukta olduğu bu bölümde, daha çok Cumbalı konutların yer aldığı sokaklara rastlanır. Bu Cumbalı sokaklarda lüzinyan, Venedik, Osmanlı mimari üslubunun izlerine rastlamak mümkündür.

Harita 2. Lefkoşa Şehir Planı

Mesarya ovasında yer alan Lefkoşa, çeşitli sayıdaki devlete başkenti olmuştur. Lefkoşa, KKTC'nin başkenti olduğu için en kalabalık şehirdir. 1996 yılı, itibariyle kentler toplam nüfusunun % 40,5'i, ülke nüfusunun %19,5'i Lefkoşa kent merkezinde toplanmıştır. 22 Mahalleden oluşan Lefkoşa kenti ülkenin sanat kültür ve ticaret merkezidir.

Gazimagusa, küçük bir ticaret limanı ve balıkçı kasabası olarak kurulmuştur. XIII. Yüzyılda Luzinyanlar döneminde gelişmiş, doğu ile batı arasında önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Aynı dönemde inşa edilen 365’e yakın ibadet yeri ve devrin asillerine ait saraylar ile Akdeniz’in en zengin kasabalarından biri olmuştur. Bu yapılar, Kıbrıs’ın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra mimari şekli bozulmadan ilave edilen bir minare ile camiye dönüştürülmüş ve “Lala Mustafa Paşa Camii” olarak isimlendirilmiştir. 1489’da Kıbrıs’a hâkim olan Venedikliler dıştan gelebilecek saldırıları önlemek için Ortaçağ savunma mimarisinin en güzel örneğini teşkil eden heybetli surları inşa etmişlerdir.

Fotoğraf 1. Gazimagusa Surların içinde kalan bölüm: iç tarafta Lala Mustafa Paşa camii görülmektedir. Surların dışında gelişen bölümde yapı malzemesi ve binaların kat sayıları artmasına rağmen şehrin genelinde tarihi alanın kimliği kendini açık bir şekilde göstermektedir.

Gazimagusa’yı surlarla çevrili olan eski tarihi alan ve surların dışında kalan yeni gelişen bölüm olmak üzere iki bölümde değerlendirmek mümkündür (Harita:3). Surlarla çevrili bölümde eski konutlar günümüze kadar gelebilmiştir. Tarihe adeta tanıklık eden surlarla çevrili bölümde konutların yapı malzemesi taş olduğu için günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

İnşa edilen Katedreller arasında Luzinyan krallarının taç giydikleri ve gotik mimari tarzının en güzel örneklerinden biri olan St. Nicolas Katedrali de bulunmaktadır.

Kentte yeni ve eski bölümler uyumlu bir şekilde birbirini tamamlayan bütünleyici bir özellik taşımaktadır. Gazimagusa'da konutlara bakıldığı zaman Kıbrıs'ta hüküm sürmüş uluslara ait çeşitli kültürel izleri taşıyan konutları da görmek mümkündür. Namık Kemal Müzesi Osmanlı mimarisine örnek oluştururken, Lala Mustafa Paşa Camii de çeşitli uluslara ait kültürel birikimi bünyesinde taşımaktadır (Foto:2). Surların dışında kentin doğu yönünde ve denize paralel uzanan Maraş bölgesi yerleşime açılmamış bölgeyi oluşturmaktadır.

Gazimagusa'ya üstten bakıldığı zaman konutlarda bir ahenklik görülür. Kentte konutların mimarisi ve dış görünüşü kadar çatıya da ayrı bir önem verilmiştir. Çatı malzemesi genellikle kiremittir. Kiremidin çatı olarak kullanıldığı konutlarda, kiremitler küçük parçalar halinde ve birbirinden bağımsız süslemeler şeklinde döşenmiştir.

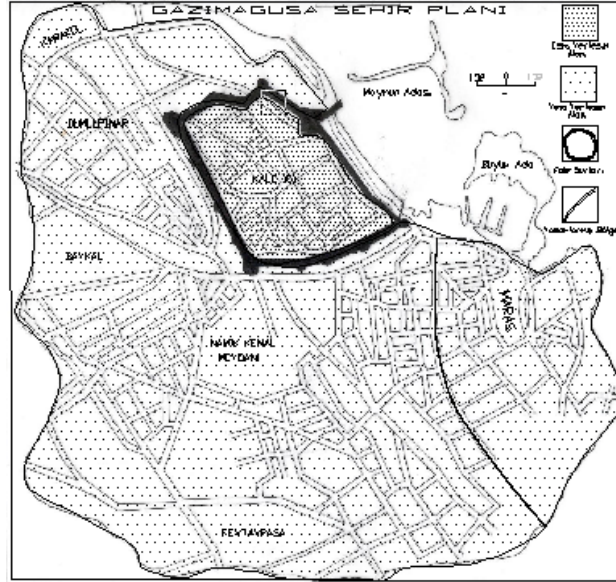
1996 yılı nüfus verilerine göre kentler toplam nüfusun %28,5'ni, toplam nüfusun %13,7'si Gazimagusa kent merkezinde yaşamaktadır.

KKTC'nin en büyük limanı da Gazimagusa'da bulunmaktadır. Ayrıca kentte sanayi merkezi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi yer almaktadır. Bu açıdan Gazimagusa'yı ülke çapında en büyük liman, sanayi ve kültür merkezi olarak değerlendirmek gerekir.

Beş parmak dağlarının kuzey yamacına yaslanan Girne kenti, dağ ve deniz manzarasıyla şirin güzel bir kenttir. Girne kalesi ve tarihi yat limanı kentte ayrı bir güzellik kazandırmıştır (Fotoğraf :2).

Kalede, bilinen en eski ticaret gemisinin sergilenmekte olduğu batık gemi müzesi de bulunmaktadır. At nalı şeklindeki tarihi limanda yatlar, lokanta, bar ve açık hava kafeteryaları yer almaktadır.

KKTC'nin kuzeyinde yer alan turistik liman kenti Girne'de mimari yapı hemen dikkati çekmektedir. Yat limanı ve yat limanının arkasında bulunan iki – üç katlı, taş ve ahşap yapıları Osmanlı – İngiliz mimarisinin sentez sonucu ortaya çıkmış güzel konutlar bulunmaktadır (Fotoğraf: 2).

Harita 3. Gazimagusa Şehir Planı

Konutların bitişik nizamda bulunduğu Girne sokakları genellikle dar olup, sokak köşeleri ise yuvarlak bir görünüm sergilemektedir. Osmanlı yapılarındaki az eğimli çatının yerini İngiliz yapılarında teras çatı almaktadır.

Günümüz konutlarına bakıldığında 2 veya 3 katlı konutlar dikkati çekmektedir. Betonarme yapılu bu konutlar genellikle hava sirkülasyonu sağlamak amacıyla konutlar kemer içinde inşa edilmektedir. Girne kalesi Bizanslılar tarafından inşa edilmiş, kaleye Luzinyanlar ve Venedikler tarafından ilaveler yapılmıştır.

Konutlar, eskiye nazaran dağınık bir şekilde inşa edilmiş, sokak köşeleri yine yuvarlak olmakla birlikte biraz daha geniş tutulmuştur. Çatı malzemesi kiremittir. Hava sirkülasyonundan da faydalanmak amacıyla konutların alt katı açık otopark olarak planlanmıştır.

3-KONUTLAR

3.1 Yapı Malzemesine Göre Konutlar: KKTC'de konut yapı çeşitleri ve planlarında tarihi süreç içinde farklılıklar dikkat çekmektedir.

Halkın sosyo-ekonomik, kültür düzeyleri, iklim şartları konutların yapı malzemesini belirleme de temel etkenler olmuştur. Ayrıca taş yapı malzemesi yerleşmelerin uzağında bulunmaktadır. Bu etkenlere bağlı olarak gerek kent ve kır yerleşmelerinde eski tip konutların ana yapı malzemesini kerpiç oluşturmuştur. Yazın kavurucu sıcaklığından korunmak için kerpiçten yapılan eski tip konutların duvar kalınlığı 60 cm'yi bulmaktadır. Bu konutların kapı, pencere, balkon ve ön cepheleri taşlarla süslenmiştir.

Fotoğraf 2. Girne Kalesinde turistik liman, Girne Şehri ve Beşparmak dağları görülmektedir.

Kerpiç, taş ve ahşap yapı malzemeleri bir bütünlük içinde inşa edilmiş olan bu tip eski konutların süslemelerinde dini etkenler sonucu farklılıklar görülmektedir. Türk konutlarında ana renk yeşil olurken, ay yıldız motifleri egemendir. Rum konutlarında ana renk mavi olup, süslemelerinde haç motifleri egemendir.

Kent yerleşmelerinde genellikle tek katlı olan eski tip konutlar, kır yerleşmelerinde çoğu zaman iki katlı olabilmektedir. Bu konutların hemen yanında tahıl ambarı olduğu için taş yapılı bahçe duvarları ile çevrili ve konutların çatı malzemesi genellikle kiremittir.

Betonarme yapılı yeni tip konutlar kat sayısındaki artış nedeniyle (2, 3 veya 4 katlı) eski tip konutların çevresini sardıkları için uzaktan bakıldığı zaman eski tip konutlar adeta kaybolmuş durumdadırlar. Derin artezyen kuyularının açıldığı ve

KKTC’de Kentleşme

şebeke suyunun ulaşılabildiği her yere ısı faktörü gözetilmeksizin yeni tip konutlar yapılabilmektedir.

Girne, Lefkoşa ve Gazimagusa hemen yakınında bulunan kırsal yerleşmelerde turistik amaçlı ve şehirlerdeki varlıklı kesime ait villalar oldukça dikkat çekicidir.

KKTC’de insanlar gösterişe çok büyük önem verdikleri için gayet lüks olarak inşa edilen yeni tip konutlar elektrik enerjisi ile ısıtılıp serinletildikleri için bu durum ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

3.2-Meskenlerin İnşa Şekli ve Fonksiyonları

3.2a- Eski Tip Meskenler: Yakın Doğu, Ege, Roma, Bizans, Latin, Osmanlı, İngiliz uygarlıklarına ait etkilerinin görüldüğü Kıbrıs adasında, her uygarlığın kendine has farklı bir konut tipine rastlanıldığı gibi kültürler arası etkileşim sonucu ortaya çıkmış çeşitli konut tiplerine de rastlamak da mümkündür. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmanın bir sonucu olarak adada zengin bir konut mimarisi ortaya çıkmıştır.

İngiliz ve Osmanlı dönemine ait konutlar ayırt edilirken göz önünde bulundurduğumuz özellikleri şu şekilde belirtebiliriz: İngiliz dönemine ait konutlarda pencereler ince - uzun olurken, Osmanlılar dönemine ait konutlar, İslam inancına bağlı olarak genellikle bir veya iki katlıdır. Osmanlı’ya ait konutların ilk katında çoğunlukla pencere bırakılmamış ve üst katta ise pencereler eni, boyuna yakın küçük pencereler bırakılmıştır. Osmanlı konut tarzında mesken avlu sisteminde inşa edilmiş, başoda bağımsız olarak planlanmıştır. Odalarda genellikle duvar dolapları vardır.

İngiliz konut tarzı çoğunlukla Girne Marina çevresinde yoğunlaşırken, Osmanlı dönemine ait konutlar ise daha çok Lefkoşa’da surların içinde ve çevresinde yoğunlaşmıştır.

Tarihi süreç içinde konutlar; çevre, teknoloji, ekonomi ve kültür gibi birçok unsurun etkisiyle değişmesi sonucu olarak çeşitli bölümlere ayırarak incelemek mümkündür:

Osmanlı Dönemi Konut Tarzı: Osmanlılar, konut tipinde mahremiyete büyük önem vermişlerdir. Konutun çevresinde yüksek avlu duvarları bulunması,

konutların alt katlarında genellikle pencerenin olmaması konut halkının, dışarıdan görülmesini engellemiştir.

Osmanlılarda oda, konutun en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Her oda konuttan bağımsız olarak planlanmıştır. Her odada duvar dolapları ve ocaklar bulunmaktadır. Bütün odalar avlu denilen ortak bir ünitenin etrafına yerleştirilmiş durumdadır.

Konak türü konutların en önemli odasını başoda (selamlık) oluşturur. Dekorasyon ve büyüklüğü açısından diğer odalara nazaran başoda daha iyi planlanmıştır. Başoda aile reisinin misafirleri için kullandığı odadır.

Osmanlı konutların bir diğer özelliğini cumbalar oluşturur. Konutun üst katındaki bu bölüm, sokağa çıkıntı yaparak, sedirde oturan kişinin çevresini görmesi için planlanmıştır.

Osmanlıların mahremiyete çok büyük önem vermelerinden dolayı kentin planlamasında, sokakların daralıp kıvrılmaya ve çıkmaz sokakların varlığı bu nedene dayanmaktadır.

İngiliz Dönem Konut Tarzı: Kıbrıs adası 1878 – 1960 arasında geçen 82 yıl boyunca İngiliz yönetiminde kalmıştır. Bu süre içinde Sanayi İnkılâbı, Dünya savaşları (I ve II. Dünya savaşları) gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu olayların sonunda başta sanayi olmak üzere teknoloji, kültür, eğitim, sağlık alanda önemli gelişmeler olmuştur. İngiliz sanayisindeki hızlı gelişmeler Kıbrıs konut mimarisinde de kendisini göstermiştir. Daha önce konutların yapı malzemesi olarak kullanılan taş-toprak, kerpiç, ahşap malzemenin yerini betonarme yapı binalar almaya başlamıştır. İngilizler döneminde yapı malzemesinde meydana gelen değişikliğin yanında aynı zamana iç dekorasyonunda da önemli değişiklikler olmuştur. Osmanlı dönemindeki duvardaki dolapların ve sedirlerin yerini hareketli mobilyalar almaya başlamıştır. Yalın yer döşemeleri yerine İngiliz döneminde, ahşap, mermer, karo-mozaik gibi yer döşemeleri gibi değişiklikler yanında konutların alt katına da pencereler girmiş ve bunlar daha büyük tutulmuştur. Gazimagusa’da bulunan Çamlıca Evleri İngiliz dönemi konut mimarisinin güzel örneklerini oluşturmaktadır.

3.2b-Yeni Tip Konutlar: Günümüz konutları olarak nitelendirilebilecek bu konutlarda ilk göze çarpan özellik konutların dikey olarak yükselmesidir. Konutların kat sayısı 3 veya 4 olmakla birlikte Maraş’ta 1960 yılında sonra yapılan konutlar ise

10–15 katlı olabilmektedir. Maraş turistik amaçlı bir yer olduğu için konutlar daha çok bahçe içlerinde yapılmışlardır.

Hava sirkülasyonu sağlamak amacıyla karşılıklı pencere ve kapılar yanında yeterince ışıktan da faydalanmak amacıyla pencereler büyük tutulmuştur. Ancak hızlı kentleşme nedeniyle kısa bir sürede yapılan betonarme yapıları bu konutlar kent merkezlerinde genellikle 120 m² oturma alanına sahiptirler.

Öte yandan kentlerin dış alanlarında yapılan villa tipi konutlar birbirine asla benzemedikleri gibi bir villanın farklı yerlerinde değişik mimari tarzları görmek mümkündür. Özgün mimarileri yanında çatı süslemelerinde ve dizaynına ayrı bir önem verilmiştir. Genellikle yuvarlak olarak inşa edilen bu konutlara yumuşak bir görünüm verilmeye çalışılmıştır.

Yeni tip konutlar direk güneşten korunmak için bir kemer içine alınmış ve binanın çevresi süslü taş duvarlarla çevrilmişlerdir. Yüksek olmayan bu duvarların üstünde yine yükseltisi fazla olmayan demir parmaklıklar konulmuştur. Yeni tip konutlarda çatılar genellikle ya terastır ya da az eğimli kiremitle kaplıdır. Isıyı yansıtmak amacıyla konutların dış cephesindeki ana renk beyaz olması sebebiyle kentler uzaktan bakıldığı zaman beyaz evler olarak görünürler.

4- KONUT ÜRETİMİ: İnsanların ekonomik gücü ve kişisel tercihlerini kullanarak barınmalarını sağlamak için gerekli konut miktar ve kalitesi belirli bir anda varolan miktar ve kalitesinden farklı ise aradaki bu fark konut ihtiyacını doğurabilir (KELEŞ, 1976, 99).

4.1- KKTC’DE KONUT İHTİYACI ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER

4.1a- Demografik faktörler: KKTC nüfusu, 1996 sayım sonuçları (183,290 kişi), 1978 nüfus sayım sonuçlarına göre (104,942 kişi) % 1,7 oranında arttığı bilinmektedir. Bu artış oranı 1960 ve 1978 nüfus artış oranından daha azdır. Ancak bölgedeki ataerkil aile tipi yerine, çekirdek aile tipi egemen aile tipidir. Öte yandan ekonomik bağımsızlığını kazanan genç nüfusun büyük bir bölümü medeni haline bakılmaksızın yeni bir evde oturmaktadır. Kent nüfus miktarı kır nüfus miktarından daha fazla olması kentlerin kırlardan da göç aldıkları anlamına gelir. Öte yandan veraset yoluyla bölünen topraklar üzerine veya devletten aldıkları araziler üzerine tatil günlerini geçirecekleri yeni tip yazlık konutlar inşa edilmektedir. Kentte göç, kentteki konut ihtiyacını arttırdığı gibi, kendi köyündeki arsalar üzerine yeni tip konutların yapılması, kırsal alandaki konutların sayısını

artırmaktadır. Sonuç olarak 1996 nüfus sayımı sonucuna göre hane halkı büyüklüğü ortalama 3.56'dır. Bu değer kentlerde düşmekte, kırsal alanda yükselmektedir. Girne kent merkezinde hane halkı büyüklüğü Lefkoşa ve Gazimagusa kentlerine göre daha düşüktür.

Kentlerdeki hane halkı büyüklüğünün 3.43 olmasında adadaki Türk işçileri ve Türk öğrencilerinden de kaynaklanmaktadır. Çünkü gerek işçi, gerekse öğrencilerin kaldıkları evdeki kişi sayısı ortalama 7'dir.

1983–1988 yılları arasında toplam konut inşaatı artış oranı % 217,8 dir. Bu oran kentlerde % 342,6, köylerde % 137,8'dir. (İSMAİL, S. 1989, s.80). Başta kentler olmak üzere dönem itibariyle çok hızlı bir kentleşme ortaya çıkmıştır.

4.2b- İç Göçler ve Kentleşme: KKTC'de 1974'den sonra hızlı bir iç göç olgusu kentleşme hızını artırmıştır. Kentleşme kent sayısı ve kentte yaşayan nüfusun artması anlamına gelmektedir. KKTC'de kırdan kente göçün sebeplerini iş imkânlarına, eğitime, sağlık hizmetlerinin daha iyi oluşuna bağlayabiliriz. KKTC'de iç göçler sonucu 1996 nüfus sayımı sonuçlarına göre tüzel kişiliğini korumakla birlikte nüfusun olmadığı 13 köy bulunmaktadır. Göçler sonucu nüfusu azalan köylerin bazıları şunlardır; Gaziler, Gürpınar, Kurutepe, Ömerli, Taşköy vd'dir. 1996 nüfus sayımına göre 2000 + nüfus kriterine göre bölgedeki kent sayısı 13, bu kentlerde yaşayan nüfus miktarı 126.757 kişi olmuştur. 1996'da 200587 kişi olan KKTC nüfusunun % 63,2'si kentte yaşamaktadır. 1960 nüfus sayımı sonuçlarına göre 577.617 olan Türk - Rum nüfusunun % 36,3'ü kentlerde yaşamaktaydı. Günümüze doğru gelindiğinde kırsal nüfusun oranı düşmüş, kentsel nüfus oranı yükselmiştir. 1996 nüfusun sayımı sonuçlarına göre kentlerde yaşayan nüfusun 5/4 (%80) Lefkoşa, Gazimagusa, Girne, Güzelyurt, Lefke kentlerinde yaşamaktadır.

4.1c- Sosyal Durum: Kıbrıs'ta 1960'dan bu yana halen güvenilir bir ortam yaratılamamıştır. KKTC'nin geleceği tam olarak belli değildir. Bugün KKTC halkın oturmakta olduğu konutların büyük bir bölümü üzerinde Rum kesimi hak iddia etmektedir. Rumların bu iddiaları Avrupa ülkelerince de desteklenmektedir. Annan planında da belirtildiği gibi toprak mülkiyeti 500 yıl gerilere götürülmek istenilmektedir. Yani 500 yıl önce kimin toprağı ise o millete verilmek istenmektedir. Gelecek endişesi bulunan Kıbrıs Türk halkı kendilerine ait konutlarda oturmak istemektedirler.

Ülkede ailenin tek ferdi asgari ücretle (1 Ocak 2003 tarihinde asgari ücret 324 Milyon TL.) çalışarak kiralık bir evde oturamaz. Çünkü kira bedelleri oldukça

yüksektir. Girne’de normal bir evin aylık kiralık bedeli 2003 yılında 500 milyon TL’den başlamaktadır. Ev sahibi olmanın getirdiği ayrıcalıktan da dolayı insanlar kendilerine ait konutlarda oturmak istemektedirler.

Tablo: 1 1996 – 2001 Yıllarında Kentsel ve Kırsal Konut Miktarı

Kentler		Lefkoşa		Gazimagusa		Girne		Genel Toplam			
Yapılar	Yıllar	1996	2001	1996	2001	1996	2001	1996	2001		
		Toplam	A	Ş	30	75	68	296	104	67	202
K	99			123	114	86	163	84	376	293	
B	Ş		8492	21233	17345	124659	39440	21.205	65.277	167.097	
	K		21.208	20323	20992	15.775	27.128	14.908	69328	57258	
Toplam Konut	A		Ş	20	61	56	191	76	54	152	306
			K	68	101	95	71	137	63	300	240
	B	Ş	6746	15233	14130	113092	33942	16354	54818	144679	
		K	16293	22036	18174	14269	25485	13465	59952	48906	
	C	Ş	46	94	104	1015	261	142	414	1251	
		K	98	163	105	82	145	82	348	325	
Toplam Dükkan	A	Ş	1	1	4	1	2	2	7	4	
		K	9	1	2	2	3	-	14	3	
	B	Ş	818	3795	1649	2612	1042	2250	3509	8657	
		K	2920	1446	206	1090	424	-	3550	2536	
	C	Ş	15	8	25	29	13	23	53	60	
		K	35	23	2	7	6	-	43	30	
Diğer	A	Ş	9	13	8	132	26	13	43	158	
		K	22	21	17	6	23	21	62	50	
	B	Ş	928	2205	1566	8500	4456	2784	6950	13761	
		K	1995	496	2612	1170	1219	1443	5826	5816	

Kaynak: İstatistik Yıllığı, 2001, s. 74–12

Açıklamalar: Ş: Şehirsel K: Kırsal A: Yapı sayısı B: Yüzölçümü C: Daire veya Dükkan Sayısı

KKTC kurulduğu tarihten bu yana tarım ve sanayi alanında büyük gelişmeler göstermediği gibi tarım ve sanayinin bazı dallarında sürekli gerileme

görülmektedir. Nüfusun büyük bir bölümü hizmet sektöründe çalışmaktadır. Devlet sektöründe çalışanların sayısı da hayli fazladır. Devlet her zaman anavatanın desteğini almaktadır. Halk konut sahibi olmak için çok düşük faizle kredi almaktadır.

Özetle gerçek konut ihtiyacı yanında kentleşmenin sebep olduğu, toplumsal değişim süreci içinde gösterişçi tüketim eğilimlerinin kuvvetlenmiş olması, geliri artan ailelerin önce konutlarını, sonra semtlerini veya her ikisini birden değiştirmeyi tercih etmeleri olayı (KELEŞ, 1983, 122), konut üretiminin ne kadar hızlı olduğunu açıklamaktadır.

Ülkede Türk lirası kullanılmaktadır. Türk lirasındaki dalgalanmalar ülke ekonomisine doğrudan yansımaktadır. Bu nedenle Türk lirasına güven azalmıştır. Bu durum beraberinde tasarruf aracı olarak konut sahibi olmaya yöneltmiştir.

Adada işçi, öğrenci, esnaf, tüccar gibi sosyal sınıflardan olmak üzere 20 binin üzerinde (1996) Türkiyeli nüfus bulunmaktadır. Gerek bu nüfus için konut üretimi gerekse Türkiye Cumhuriyeti askeri amaçlı konutlar ve yapılar kentleşmeyi arttıran bir diğer unsurdur.

Diğer taraftan devlet çalışanlarının refahı, huzur ve mutluluğu için konut yapmaktadır. Yaptırdığı bu konutları öğretmen, polis, kamu çalışanlarına dağıtmaktadır. Örneğin devlet sosyal konutlarına fiilen 1983 yılında başlamış olup, 1999 yılında toplam 3387 konutun 2788'i devlet tarafından bitirilip kamu çalışanlarına teslim edilmiştir (GEÇİŞ YILI PROGRAMI, 2003, 416).

4.2-Kentsel ve Kırsal Konut Üretimi: Tablodaki değerlerden de anlaşılacağı gibi KKTC'de yıllar bazında kırsal alanlardaki yapı sayısında azalma olurken, kentlerdeki yapı sayısında ise bir artma söz konusudur. 1996'da ülke genelinde 578 yapı inşa edilirken bu değer 2001'de 1,2 kat artarak 731 olmuştur. Yapı sayısına bağlı olarak toplam yapı inşaat sahası 134.605 m² den 224.355 m² ye yükselmiştir. 1996 yılında inşa edilen 578 yapının % 34,9 kentsel alanda % 65,1 de kırsal alanda yer almaktadır. 2001 yılında ise durum tersine dönerek yapılaşmanın % 89,9 kentsel alanda % 41,2 de kırsal alanda gerçekleşmiştir. Bu değerlendirmelere göre kentlerde yapılaşma 2,1 kat artarken, kırsal alanlarda 1996 yılında inşa edilen yapı sayısı ile 2001'de inşa edilen yapı sayısı 1,2 kat artarak 293'den 376'ya yükselmiştir. Bu durumun ortaya çıkışında ülkede giderek yaygınlaşan kentleşme ve iç göçlerin etkili görülmektedir.

Lefkoşa ve Gazimagusa ilçe merkezinde yapı sayısı hızla artarken, Girne’deki yapı sayısı da aynı hızla düşmüştür. Lefkoşa ilçe merkezine bağlı Gülezyurt ve Gazimagusa’ya bağlı İskele kasabasına 2000 yılından sonra ilçe statüsünün verilmesiyle birlikte, Başkent Lefkoşa’nın ticaret fonksiyonu, Gazimagusa’nın ise sanayi fonksiyonu kentleşmeyi hızlandırmıştır. Çünkü diğer kesimlerde işsizlik vardır. Lefkoşa ve Gazimagusa’da iş imkânlarının daha iyidir. Bu nedenle iş bulabilen insanlar iş sahibi oldukları yerlere göç etmektedirler.

Özellikle 1998 yılında Türkiye’deki şans oyunlarının yasaklanmasıyla Girne kent merkezi kumar turizmi özelliğini daha da artırmıştır. Turizmin bir gereği olarak daha temiz ortamlar sunma isteğiyle belediyenin inşaat sektöründe uyguladığı sınırlı yasaklamalar Girne’de kentleşmenin daha yavaş olmasına sebep olmuştur. 1996 yılında 65.277 m² yapı inşaat sahası ile kentler büyürken, 1996’dan 2001 yılına kadar gelişme hızı devam ederek, 2001 yılında 167.097 m²’lik bir alanla kentler daha da büyümüştür. 1996 yılında 69.328 m² lik tarım arazisi, inşaat alanı olurken, bu değer 2001 yılında biraz azalarak 57.258 m² lik bir alana düşmüştür. Sonuç itibariyle kentlerdeki toplam inşaat sahası 1991-1997 yılları arasında 264.098 m²’lik bir alana 1997-2001 yılları arasında toplam 518.054 m² bir alana karşılık gelmektedir. Kırsal alanda toplam inşaat sahası 1987 – 1991 yılları arasında 213.523 m², 1997–2001 yılları arasında ise 368.802 m² olmuştur. Ekilen arazi miktarı 1987–1991 döneminde 803.523 m² dönüm iken, 1997–2001 döneminde ise 739.639 dönüm olmuştur. İki dönem arasında kaybolan tarım arazi miktarı 63.383 dönümdür. Sonuç itibariyle kentlerle köyler arasındaki mesafe giderek kısalırken, ülke ekonomisinin vazgeçilmez çok değerli tarım arazileri de giderek azalmaktadır. Bu tarım arazileri daha çok Lefkoşa başta olmak üzere Gazimagusa’nın batısında yoğunluk kazanmaktadır.

1996 yılında kentsel alanlarda inşa edilen yapıların % 48.4 ü Girne’de, % 33.6’sı Gazimagusa’da % 14.8’i Lefkoşada’dır. 2001 yılında inşa edilen yapıların % 67.5’i Gazimagosa, % 17.1’i Lefkoşa, % 15.4’ü Girne’de bulunmaktadır. Kırsal alanda 1996’da inşa edilen yapıların % 56.6’sı Girne, % 30.3 Gazimagusa, % 26.3 Lefkoşa da bulunmakta ve 2001 yılında inşa edilen yapıların % 41.9 Lefkoşa, % 29.3’ü Gazimagosa ve % 28.8’de Girne’de yer almaktadır. Burada dikkat çekmek istediğimiz konu, yıllar ve köy - şehir’e göre inşa edilen konut sayılarının (2001 yılı kırsal konut miktarı hariç) yüzdelik sıralaması benzer bir durum göstermektedir. Örneğin 1996’da Girne ilçe merkezi ve kırsal alanda inşa edilen konut sayıları diğer yerleşmelerin kent ve kır alanlarına göre daha yüksektir.

KKTC ekonomisinin ana kaynağını turizm oluşturmaktadır. Bu nedenle şehirlerde ve şehirlerin hemen yakınlarında turistik tesisler konut miktarının artmasına sebep olabilmektedir.

1996 yılı kent merkezindeki yapı türlerine göre yüzdeler dağılımı sıralaması şöyledir; Konutlar % 75,2, diğer yapılar (Depo, ofis, okul, yurt gibi) % 21,4 ve dükkanlar % 3,4'dür. Aynı sıralama yaklaşık olarak 2001 yılında da görülmektedir.

1996 yılı kırsal alanların yapı türlerine göre yüzdeler sıralaması şöyledir; Konutlar % 79,7 diğer konutlar % 16,6 ve dükkanlar % 3,7'dir. Aynı sıralama 2001 yılı içinde geçerlidir.

Yapıların genel toplamı üzerinde yapılan bu şekildeki değerlendirme ilçe merkezleri ile kırsal kesimlerde de görülmektedir.

Burada dikkat çekmek istediğimiz konu yıllar bazında yapı türleri içinde en çok inşa edilen yapının konutlar olduğunu ortaya koymaktır.

1996 ve 2001 yılı ortalama değerleriyle kent merkezlerinde konutların alanı 123 m² iken kırsal alanlarda konutların alanı 161 m² dir. 1996 yılında yapılan konutlar, 2001 yılında yapılan konutlara göre daha geniş alanlıdır. 1996 yılında kent yerleşmelerinde konutların ortalama alanı 132 m² iken bu değer 2001 yılında 115 m² ye düşmüştür. Yine 1996 yılında kırsal yerleşmelerde konutların ortalama alanı 172 m², iken 2001 yılında 150 m²'ye düşmüştür. Sonuç itibarıyla 1996 yılında kır-kent yerleşmelerinde konutların ortalama alanı 152 m² iken, bu değer 2001 yılında küçülerek 132 m² ye düşmüştür.

Netice itibarıyla ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durum ve birim alana düşen yapı sayısı arttığı için dairelerin alanı giderek küçülmektedir.

Kentlerde daire alanı köylerdeki daire alanlarına göre daha küçüktür. Kentlerdeki daire alanları genelde 140 m² nin altındayken, köylerdeki daire alanları 140 m²'nin üzerindedir. Kentleşme ve devletin kırsal kesim halkına arsa dağıtması kent ve köylerdeki daire alanlarının farklı olmasına neden olmuştur.

5-SONUÇ VE ÖNERİLER: 1974'den bu yana K.K.T.C alt yapı sorunlarıyla iç içe yaşamak zorunda kalmıştır. Bu sorunların başında enerji ve su kaynaklarındaki yetersizlikler gelmektedir. 1960'lardan beri su rezervlerini aşırı kullanması ve kış mevsiminin kurak geçmesi su kaynaklarının önemli ölçüde azaltmış ve tuzlanma sorununu ortaya çıkarmıştır.

Bir başka alt yapı sorunu da kanalizasyon sisteminden kaynaklanmaktadır. Kanalizasyon sisteminin görevi fosseptik çukurlara yüklenince bu çukurlardan sızan sular yeraltı sularında ve denizlerde önemli kirliliklere neden olabilmektedir.

Maraş bölgesi sahile yakın oldukça yakındır. Burası, deniz seviyenin altında olduğu için binaların temelleri taban suyun içine yerleştirilmiştir. Önceleri motorlarla boşaltılan taban suyu, 1974’den sonra buranın iskâna kapalı tutulması nedeniyle motorlar çalıştırılmadığı için taban suyu ortamda uzun süre kalarak sağlıksız bir ortamın doğmasına sebep olmuştur (Sinek, fare gibi asalak hayvanlardan doğan hastalıklar). Bu durum tüm Gazimağusa kentini etkisi altına alma tehlikesini doğurmuştur.

KKTC’nin yıllık içme ve kullanma su ihtiyacı 25–28 milyon metreküptür. Ülke kaynaklarından ancak 20 milyon m³ su karşılanabilmektedir. Yılda 3 milyon m³ su balonla su taşıma projesi kapsamında TC’den 1998 yılından beri karşılanmaktadır (Su İşleri Dairesi).

Ülke de zengin su kaynaklarının bulunduğu alanlar aynı zamanda belediyelerin çöplük alanı durumundadır. Fosseptik çukurlarda biriken kent atıkları vs. vidanjörlerle çekilerek bu çöplük alanlara dökülmektedir. Öte yandan atılan çöpler arasında bazı kimyasal maddeler ve yağlarda bulunmaktadır.

Öte yandan Lefkoşa’nın bir kısmı hariç kentlerin kanalizasyon şebekesi yeterli değildir. Durum böyle olunca fosseptik çukurlarında sızan sular yeraltı suyuna ve denizlere ulaşmaktadır. Süt üretimi, dericilik gibi sanayi atıkları ve turizm faaliyetleri sonucu kirlenen sular yeraltı suyuna karışmaktadır.

Kentlerin su dağıtım şebekelerinin eski ve çürümüş olması suyun büyük bir bölümünün kaybolmasına sebep olmaktadır.

Hızlı kentleşmenin yaşandığı ülkede, belediye hizmetleri kentleşmenin hızına yetişmemektedir. Durum böyle olunca zaten sınırlı olan su kaynakları da kirlenmektedir. Sular kentlere ulaştırılmaya çalışılırken su dağıtım şebekesinin yetersizliğinden büyük bir kısmı da kaybolmaktadır. Bu nedenle ülkede su ile ilgili problemler içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Ülkede su açığını kapatmak için Türkiye’den balonla taşınan su yerine borularla taşıma projesi üzerinde durulmalıdır.

Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu 1975 – 1994 yılları arasında ülke enerji ihtiyacının ancak %10–20 oranındaki kısmını üretirken, 1995’den sonra Fuel oil’le üretim yapan iki adet santralin devreye girmesiyle, ülke enerji ihtiyacının büyük bir kısmı ülke sınırları içinde karşılanmaya başlanmıştır. (Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu, 2002)

Enerji sorunu son yıllarda hissedilir derecededir. Konutlarda yaz aylarında soğutucuların çalışması, Ocak ve Şubat aylarında ısıtıcıların yoğun bir şekilde kullanılması zaman zaman kesintilerin yaşanmasına da neden olmaktadır.

Ülkede çöpler belirli alanlara gelişi güzel atılmaktadır. Çöplüklerdeki metallerin alınabilmesi için çöplükler yakılmaktadır. Böylece hava kirliliği de oldukça artmaktadır.

Kıbrıs’ın jeolojik yapısı incelendiğinde Gazimagusa I.derece deprem kuşağında, Lefkoşa II. deprem kuşağında ve Güzelyut ile Girne’de III.derece deprem kuşağında bulunmaktadır. 1890–1990 yılları arasında 4.5 ve daha yüksek şiddette 56 adet deprem kaydedilmiştir. 20 Ocak 1941’de Gazimagusa’da 5.9 şiddetinde deprem meydana gelmiş ve 24 kişi ölmüştür. 23 Şubat 1995 tarihinde Lefke’de 5.7 şiddetinde deprem meydana gelmiş ve 2 kişi ölmüştür. Bu nedenle yeni yerleşime açılan yerlerin jeoteknik yöntemlerle yerleşime elverişli olup olmadığı araştırılmalı ve depreme dayanıklı bir yapılaşmaya gidilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte tahıl ambarı durumundaki Mesarya ovasının potansiyeli de korunmalıdır.

Kentleşmede önemli olan nokta kentin muhtelif sahalarını muhtelif maksatlar için ayırmak ve bunu yaparken geleceğin zaruretlerini göz önünde bulundurmaktır. KKTC’nin kent durumuna incelendiğinde kent planlamasında gereken hassasiyete dikkat edilmemiştir. Yapılan kent planlamasında gelecekteki nüfus miktarı hesaba katılmadığı gibi cadde ve sokakların sıklığı ve genişliği, parklar, yeşil alanlar, oyun alanları, vb. gibi faktörlere dikkat edilmediği için sayılan faktörlerin hepsinde sıkıntılar görülmektedir. Bu nedenle yeni imara açılacak olan yerlerde bu gibi özelliklere dikkat edilmelidir. Asfaltlı cadde ve sokakların, taş kaplamalar gibi ısıyı ağır ağır alıp-verme özelliği olmadığı için kent ortamında ısı oldukça yükselmektedir. Buna ek olarak yazın sıcak dalgası, sıcaklığı daha da artmasına sebep olmaktadır.

Beton ve metal yığınları haline gelen kentlerde yaşayan insanların eğlencilen alanlarına ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Halkın rekreasyon alanlarını artırmak amacıyla yeşil alanlar ve küçük kent bahçeleri kurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- AHMATBEYOĞLU, A., AFYONCU, E.**, Kıbrıs'ta Türkler, Tarih ve tabiat vakfı Atlan Matbaacılık, Tarih Serisi, No:6, s.161996, İSTANBUL
- AKBULUT, İ.**, 1998, Kuzey Kıbrıs tarihi ve tarihi eserler, s.25, GİRNE
- ALAGÖZ,** 1971. Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş, 'MBKTK':1331 s.16
- ALTAN, M.H.**, 2000, Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketi, Milli Arşiv Yayınları No:1, KKTC
- BEDEVİ V. B.**, 1978, tarih Boyunca Kıbrıs Anadolu İlişkilerine Genel Bakış, LEFKOŞA
- EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER 2001**, KKTC Başbakanlık DPÖ (Devlet Planlama Örgütü), İzleme ve Koordinasyon Dairesi,
- FEHMİ, H.**, 1992, A'dan Z'ye KKTC Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler, Cem Yayınevi, s.14-15, İSTANBUL
- GAZİOĞLU, A.C.**, 2000, Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878), 308 Yıllık Türk Dönemine yeni Bakış, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, (Cyrep), LEFKOŞA
- GÜL, M.**, Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar, Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü Ululararası Sempozyumu, KKTC-DAÜ VE VYYÜ Rek. Yay. No.8, GAZIMAGUSA, ISBN:975-76-6-03-6 ANKARA
- İSMAİL, S.**, 1989,1974 Öncesi ve 1974 Sonrası Kıbrıs Türk halkı, Kastaş yay. ISBN: 795- 7639-23-0, İSTANBUL
- İSTATİSTİK YILLIĞI 2001**, KKTC Başbakanlık DPÖ(Devlet Planlama Örgütü), İstatistik ve Araştırma dairesi, KKTC Devlet Basımevi, 2003, LEFKOŞA
- KELEŞ, R.**, 1976, Kentbilim İlkeleri, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, ANKARA
- KIBRIS TÜRK ELEKTRİK KURUMU**, 2003
- ÖZAY, N.**, 1999, Kıbrıs Sokaklarında Mimariye, Yaşam ve Çevre Dair, Işık Kitapevi, LEFKOŞA
- ÖZGÜN, G.**, Kıbrıs'ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları(Dünden Bugüne Kıbrıs meselesi), ISBN:975-6596- 05-8, Atlan Matbaacılık, İSTANBUL
- 1993 GEÇİŞ YILI PROGRAMI**, KKTC Başbakanlık Devlet Örgütü, Devlet Basımevi, 1993, LEFKOŞA
- 2003 GEÇİŞ YILI PROGRAMI**, KKTC Başbakanlık Devlet Örgütü, Devlet Basımevi, 2003, LEFKOŞA

Urbanization in Cyprus